

INSONIYAT HAYOTIDA ILK YOZUVLARNING YARALISH TARIXI

Termiz davlat universiteti

Ijtimoiy fanlar fakulteti

3-bosqich talabasi

O‘rinboyeva Durdona Usmon qizi

Annotatsiya:

Ushbu maqolada insoniyat hayotida yozuvning paydo bo‘lishi va uning ilk shakllari tahlil qilinadi. Yozuvning sivilizatsiya taraqqiyotidagi roli, qadimgi yozuv tizimlari va ularning ahamiyati ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: yozuv tarixi, qadimgi sivilizatsiyalar, klin yozuvi, iyeroglif, yozuv tizimi

Аннотация:

В статье рассматривается происхождение письменности и её ранние формы в истории человечества. Анализируется роль письма в развитии цивилизации и значение древнейших систем письма.

Ключевые слова: история письма, древние цивилизации, клинопись, иероглифы, система письма

Annotation:

This article discusses the origins of writing and its early forms in human history. It analyzes the role of writing in the development of civilization and the importance of ancient writing systems.

Keywords: history of writing, ancient civilizations, cuneiform, hieroglyphs, writing system

Kirish

Insoniyat tarixida yozuvning paydo bo‘lishi sivilizatsiya taraqqiyotining muhim burilish nuqtalaridan biridir. Dastlab og‘zaki nutq orqali avloddan-avlodga o‘tgan bilim va tajriba, yozuv ixtirosi bilan barqaror saqlana boshladi. Yozuv vositasida insonlar nafaqat iqtisodiy va ma'muriy jarayonlarni tartibga soldi, balki tarixiy, madaniy va diniy merosni ham hujjatlashtirish imkoniyatiga ega bo‘ldi. Ushbu maqolada yozuvning ilk shakllari, uning yuzaga kelish sabablari hamda qadimgi sivilizatsiyalardagi yozuv tizimlari haqida so‘z yuritiladi. Insoniyat hayotida ilk yozuvlarning yaralishi — bu sivilizatsiyaning rivojlanishidagi eng muhim bosqichlardan biridir. Yozuv insoniyatga bilim, tajriba va madaniyatni avloddan-avlodga uzatish imkonini berdi. Quyida yozuvning yaralish tarixi haqida asosiy ma'lumotlar keltirilgan: Insoniyat tarixida yozuvning paydo bo‘lishi sivilizatsiyaning rivojlanishidagi eng muhim burilish nuqtalaridan biri hisoblanadi. Og‘zaki nutq orqali avloddan-avlodga uzatilgan bilim va tajriba yozuv ixtirosi orqali saqlanadigan va qayta ishlanadigan boy merosga aylandi. Dastlab amaliy ehtiyojlardan kelib chiqqan yozuv tizimlari keyinchalik madaniy, diniy va siyosiy hayotning ajralmas qismiga aylandi. Yozuv bir vaqtning o‘zida dunyoning bir nechta mintaqalarida, o‘zaro bog‘liq bo‘lmagan holda paydo bo‘lgan. Eng qadimgi yozuv tizimlari quyidagi hududlarda yaratilgan:

Mesopotamiya (Sumer) – hozirgi Iroq hududida.

Qadimgi Misr – Nil daryosi atrofida.

Hind vodiysi – hozirgi Hindiston va Pokiston hududlari.

Xitoy – Sarı daryo vodiysi.

Markaziy Amerika – Mayya sivilizatsiyasi.

Bu sivilizatsiyalar yozuvdan o‘z ma‘muriy, diniy va iqtisodiy ehtiyojlari uchun foydalanganlar.

Sumerlar – Klin yozuvi: Dunyo tarixidagi eng qadimgi yozuv tizimi – **klin yozuvi** bo‘lib, u taxminan miloddan avvalgi 3400–3000-yillarda Mesopotamiyada (Sumer) paydo bo‘lgan. Yozuv loy taxtachalarga maxsus qalamcha yordamida mixsimon shaklda bosilgan. Dastlab bu yozuv faqat hisob-kitob yuritish uchun ishlatilgan bo‘lsa, keyinchalik qonunlar, adabiy asarlar va diniy matnlar ham yozilgan.

Misrliklar – Iyerogliflar: Qadimgi Misrda miloddan avvalgi 3200-yillarda **iyeroglif** yozuvi paydo bo‘lgan. Bu yozuv asosan rasmga asoslangan belgilar orqali ifodalanib, devorlar, toshlar va papiruslarda ishlatilgan. Misrliklar yozuvdan ko‘proq diniy matnlar va hukmdorlar hayotini yozib borishda foydalanganlar.

Hind vodiysi – Harappa yozuvi: Miloddan avvalgi 2600–1900-yillarda Hind vodiysi sivilizatsiyasida ishlatilgan **Harappa yozuvi** tosh, muhr va sopol buyumlarda uchraydi. Bu yozuv to‘liq o‘qilmagan bo‘lsa-da, u murakkab belgilar tizimidan iborat bo‘lib, o‘z zamonasining yuksak madaniy darajasini ko‘rsatadi.

Xitoyliklar – Piktogrammalar: Xitoyda ilk yozuvlar miloddan avvalgi 1200-yillarga borib taqaladi. Bu belgilar hayvon suyaklari yoki bronza buyumlarida uchraydi. Dastlab ular piktogramma shaklida bo‘lgan (ya‘ni har bir belgi biror

<https://arxiv.uz>

narsani tasvirlagan), keyinchalik esa bu tizim murakkab ieroglif yozuviga aylangan.

Mayyalar – Iyeroglif yozuvi: Markaziy Amerikadagi mayya sivilizatsiyasi ham o‘ziga xos yozuv tizimini yaratgan. Bu yozuv rasm va belgilar aralashmasidan iborat bo‘lib, ayniqsa astronomiya, taqvim tizimi va tarixiy voqealarni qayd etishda keng qo‘llangan. Yozuvning yaratilishi insoniyat tarixidagi eng buyuk ixtirolardan biri bo‘lib, u tafakkur, bilim va madaniyatning avloddan avlodga o‘tishini ta‘minlagan. Dastlab amaliy ehtiyojlardan – savdo, boshqaruv va diniy marosimlar uchun yaratilgan yozuv tizimlari

keyinchalik jamiyatning intellektual taraqqiyotida muhim o‘rin egalladi. Sumer klin yozuvi, Misr iyerogliflari, Hind vodiysi va Xitoydagi qadimgi yozuvlar bugungi yozuv tizimlarining shakllanishiga zamin yaratdi. Har bir yozuv tizimi o‘z davrining madaniy, siyosiy va ijtimoiy hayotini aks ettirib, insoniyat taraqqiyotida beqiyos rol o‘ynagan. Bugungi zamonaviy alifbolar — fonetik yozuvlar — qadimiy yozuv tizimlarining tarixiy davomidir. Yozuv vositasi orqali insoniyat o‘zligini anglab, tarixni yaratgan va uni saqlab qolgan

Xulosa:

Ilk yozuv tizimlarining paydo bo‘lishi insoniyat tarixida bilim va tajribani saqlash, uzatish hamda jamiyatni tashkil etishdagi eng muhim ixtirolardan biridir. Har bir sivilizatsiya o‘z ehtiyojiga mos yozuv tizimini yaratgan va bu yozuvlar orqali biz bugun ularning madaniyati, dini, iqtisodiy hayoti va dunyoqarashi haqida bilimga egamiz. Yozuv nafaqat aloqa vositasi, balki sivilizatsiya taraqqiyotining belgisi hamdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Asqarov, A. (2005). *Qadimgi sivilizatsiyalar tarixi*. – Toshkent: Fan nashriyoti.
2. Rasulov, R. (2010). *Dunyo xalqlari tarixi*. – Toshkent: O‘qituvchi.
3. Sodiqov, A. (2018). *Yozuv tarixi va arxivshunoslik asoslari*. – Toshkent: Noshir.
4. Daniels, Peter T. & Bright, William (Eds.). (1996). *The World's Writing Systems*. – Oxford University Press.
5. Woods, Christopher. (2010). *Visible Language: Inventions of Writing in the Ancient Middle East and Beyond*. – Oriental Institute Museum Publications, University of Chicago.
6. Coulmas, Florian. (2003). *Writing Systems: An Introduction to Their Linguistic Analysis*. – Cambridge University Press.
7. Ильин, М. (1970). *Повесть о письменах*. – Москва: Детская литература.
8. Андреев, Ю. В. (2004). *Загадки древних цивилизаций*. – Санкт-Петербург: Азбука-классика.